

BIBLIOTEKE U BiH I U SVIJETU

****

LIBRARIES IN B&H AND THE WORLD

UDC 027.2:272-789.32](497.6 Tolisa)

Knjižnica Franjevačkog samostana u Tolisi

***

Library of the Franciscan monastery in Tolisa

Senad Čeliković

Univerzitet u Tuzli, Univerzitetska biblioteka

Odjeljenje Ekonomskog fakulteta

Tuzla, Bosna i Hercegovina

senad.celikovic@untz.ba**Sažetak**

Odlukom Rima 1874. godine Tolisa je proglašena samostanom, a na temeljima koji su položeni 1862. godine samostan je službeno uspostavljen 12. siječnja 1876. godine. O knjižnici ovog samostana dosada je malo pisano u dostupnoj bosanskohercegovačkoj bibliotečkoj literaturi, jer se za nju skoro nije ni znalo. Iako starinom samostan u Tolisi spada u nešto mlađe franjevačke samostane u provinciji Bosne Srebrne, samostanska knjižnica koju baštini i čuva ovaj samostan ima veliku kulturno-povijesnu vrijednost. U ovom radu govori se o glavnim karakteristikama ove knjižnice te o njenom uređenju tokom 2010. i 2011. godine.

Ključne riječi: knjižnice, samostanske knjižnice, Bosna i Hercegovina, Tolisa

Abstract

With Decision of Rome in 1874, Tolis was proclaimed a monastery, whereas the foundations were laid in 1862 and the monastery was officially established on January 12, 1876. Until now, there has not been many written papers the Monastery's library in BiH's literature. Although Monastery in Tolisa belongs to group of younger Franciscan monasteries in Bosnia Argentina, the sole library in the monastery has great cultural and historical value. This paper discusses the main features of the library and its organization in 2010 and 2011.

Keywords: libraries, monastic libraries, Bosnia and Herzegovina, Tolisa

Franjevački samostan u Tolisi

Arheološki nalazi pokazuju da je uže područje Bosanske Posavine bilo naseljeno još od neolitskog, bronzanog i rimskog doba, a krajem 5. stoljeća u ove krajeve dolaze i Slaveni.

Kršćanstvo se u Posavini širilo tokom 7. i 8. stoljeća. Prvi pisani spomenici o ovom kraju sežu u 1244. godinu kada je ugarski kralj Bela IV izdao bosanskom biskupu povelju kojom mu poklanja teritorij *Terra Tolys* u sjevernoj Bosni (Posavina). Jačanjem franjevačke provincije Bosne Srebrne i u toliški kraj stižu duhovni sinovi sv. Franje Asiškog.

Područje Tolise pripadalo je prvobitno župi Ravne, kasnije župi Bijela, da bi 1784. godine Tolisa postala samostalna kapelanija koja je objedinjavala 12 sela, a 1802. godine biva proglašena župom. Župna crkva u Tolisi izgrađena je 1881. godine. Odlukom Rima 1874. godine Tolisa je proglašena samostanom, a na temeljima koji su položeni 1862. godine samostan je službeno uspostavljen 12. siječnja 1876. godine. Gradnja druge zgrade samostana završena je 15. studenog 1923. godine, a nova zgrada samostana završena je krajem 1986. godine. Samostan je svojim licem okrenut prema selu Tolisi i u istoj je ravni sa pročeljem crkve. Tokom rata (1992 – 1995. godine) u Franjevačkom samostanu Tolisa bila je smještena i ratna bolnica u kojoj je liječnička pomoć pružana podjednako i vojnicima i civilima.¹

Knjižnica Franjevačkog samostana u Tolisi

O knjižnici ovog samostana nije dovoljno pisano u dostupnoj bosanskohercegovačkoj bibliotečkoj literaturi, jer se za nju skoro nije ni znalo. Iako starinom samostan u Tolisi spada u nešto mlađe franjevačke samostane u provinciji Bosne Srebrne, samostanska

¹ Vidjeti više: Župa Uznesenja Marijina, Franjevački samostan Tolisa, Muzej Vrata Bosne: Turistička monografija. Odžak, Turistička zajednica Županije Posavske; Orašje, Franjevački samostan u Tolisi, 2013., str. 3 – 22.

knjižnica koju baštini i čuva ovaj samostan ima veliku kulturno-povijesnu vrijednost. Postanak samostanske knjižnice može se pratiti još od proglašenja Tolise župom i dolaska prvih franjevaca u ovaj kraj. Nakon svog dolaska u župu Tolisa franjevci počinju sistematski prikupljati knjige koje su im bile potrebne u njihovom odgojnom i pastoralnom djelovanju. Svjesni uloge pisane riječi franjevci su na svaki način nabavljali korisnu knjigu koja je bila neophodna i za vjersku pouku i odgoj puka, ali i za obrazovne potrebe samih franjevaca. Bibliotečki fond samostanske knjižnice vremenom se punio kupovinom novih knjiga, zaostavštinom umrlih fratara i poklonima prijatelja. S obzirom da je u Tolisi osnovana prva osnovna škola svjetovnog karaktera u Bosni i Hercegovini (škola je osnovana 1823. godine zaslugom fra Ilije Starčevića, a uz dozvolu Husein-kapetana Gradaševića), osjećala se velika potreba za knjigom u ovom kraju. Vremenom su se u ovu knjižnicu slegla mnoga vrlo značajna djela, pa je fond knjižnice postao raznolik i bogat. Tu su se našla djela najraznovrsnijeg sadržaja: od knjiga religioznog sadržaja do naučnih i svjetovnih djela. Najveći dio, očekivano, čine djela teološkog sadržaja (liturgijske knjige, crkveno pravo, molitvenici, povijest franjevaca i Crkve, pjesmarice, poučni priručnici, djela hagiografskog i propovjedničkog sadržaja), zatim razni rječnici, pravopisi, gramatike, leksikoni i djela iz raznih naučnih oblasti. Knjižnica se posljednjih godina bogati velikim brojem novih naslova tako da je u vrijeme ovog istraživanja imala u svome fondu preko 12 000 knjiga. Knjižnica je dugo vremena bila smještena u istoj prostoriji sa samostanskim muzejom i arhivom, a nakon obnove stare samostanske zgrade 2010. godine knjižnica je dobila posebno uređeni prostor na drugom spratu, dok je muzej smješten na prvom spratu. Za knjižnicu su namjenski izrađene i police od hrasta čija je starost 2500 godina (abonos). Na ove specijalne police smješteno je nekoliko hiljada starih i vrijednih knjiga (iz perioda od 16. do 19. vijeka), kojima je na ovaj način iskazana posebna pažnja i počast. Od ovih knjiga posebno zaslužuju da budu spomenute: *Moralno bogoslovlje* (1525. godina), *Povijest* (1555. godina), *Grčki i rimski pisci* (1555. godina), *Život svetaca* (1564. godina), *Crkveno pravo* (1576. godina), *Propovijedi* (1577. godina), *Filozofija* (1591. godina), *Redovničko pravo* (1598. godina), *Rječnik arapsko-perzijsko-tursko-latinski* (Vienae, 1780. godine) u četiri sveska, koji je jedini u potpunosti sačuvan primjerak u Bosni i Hercegovini, *Nauk krstjanski za narod slovinski od fra Matije Divkovića* (izdanje štampano između 1668. i 1707. godine, kao i izdanje iz 1738. godine), *Biblija* (1651. godina), *Constantinova Povijest rimskih imperatora*, na italijanskom jeziku (kraj 18. stoljeća), kao i veliki

broj gramatika različitih jezika (iz 17. i 18. stoljeća). Knjižnica Franjevačkog samostana u Tolisi posjeduje i veliki broj kalendara i starih periodičnih publikacija, kao što su: *Bosanski prijatelj* (1870), *Stadt Gottes* (1840), *Novi prijatelj Bosne* (1888 – 1984), *Starine* (1869 – 1918), *Ljetopis Jugoslavenske akademije* (1918 – 1934) i mnoge druge.² Osim toga, u ovoj knjižnici se čuvaju brojna izdanja JAZU kao što su *Rad*, *Starine*, *Zbornik za narodni život i običaje*, *Stari pisci Hrvatske*, *Diplomatski zbornik* i dr., kao i veliki broj vrijednih novih enciklopedija.³

U Knjižnici je 2010. godine započela prva faza stručnog uređenja samostanske knjižnice. Projekat su vodili studenti Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku u sklopu svoje stručne terenske prakse pod nazivom „Uređenje Knjižnice Franjevačkog samostana Tolisa“. Prva faza prakse je trajala od sredine srpnja do kraja listopada 2010. godine, a ovim projektom je knjižnica zapravo i stavljena u funkciju. Predstavljanje obrađenog dijela fonda javnosti upriličeno je na Međunarodnom znanstvenom kolokviju „Fra Martin Nedić – život i djelo (1810 – 1895)“, koji je održan 29. listopada 2010. godine u Tolisi. Prilikom prve posjete ovoj knjižnici studenti su utvrdili stanje u kome se nalazila građa i prostorija knjižnice. Veći dio građe bio je smješten u glavnoj prostoriji, na namjenski izrađenim policama za knjige. Jedan dio građe bio je smješten na police u hodniku, ispred ulaza u glavnu prostoriju, a za taj dio hodnika bilo je planirano da služi kao posudbeni odjel, gdje bi bila smještena i novija građa izdvojena za posudbu. Jedan dio građe bio je upakovan u kutije i smješten u spomenutom dijelu hodnika. Knjižnica nije imala zaposlenog bibliotekara. S obzirom na takve uslove građa se nije nikako koristila ili se koristila vrlo malo. Zadatak navedenog projekta je bio da se knjižnica uredi i stavi na korištenje crkvenom osoblju, naučnoistraživačkim radnicima i mještanima toliškog kraja. Prioritet je dat staroj građi. Pošto su inventarni brojevi na knjigama bili nečitki ili su nedostajali listovi na kojima su bili upisani, a knjige inventara nekompletne i oštećene, neophodno je bilo da se izvrši novo inventarisanje. Građa nije bila signaturno sređena, a gvardijan samostana je želio da se građa smjesti po formatnom kriteriju. Na osnovu snimljenog stanja određeni su sljedeći formati: skupina do 18,9 cm, skupina od 19 do 21,9 cm, skupina od 22 do 25,9 cm, skupina od 26 do 30,9 cm, te skupina formata preko 30 cm. Nakon što je građa pregledana i razvrstana na osnovu kriterija vremena, teme i vrste građe, pristupljeno je prvoj fazi stručne obrade

² Isto, str. 92 – 93.

³ Usp. Franjevački samostan Tolisa. Dostupno na: http://posavinatour.com/index.php?option=com_content&view=article&id=90&Itemid=140 (Posjećeno 29.10.2014.)

– izdavanju i organizovanju građe publikovane prije početka 20. stoljeća. Građa izdata nakon 1901. godine ostavljena je za obradu u Fazi II, koja je uslijedila u ljeto 2011. godine. Građa je smještena prema tekućem rastućem broju (numerus currens) uvažavajući pri tome postavljene formatne kriterije, a pošto je inventarna knjiga rađena u MS Excelu (u koji je unesen i UDK-indeks knjiga) omogućeno je i pretraživanje obrađene građe prema strukama. Signaturna oznaka je riješena time što se u rubriku signature i na hrbat knjige stavljala oznaka formata sa brojem knjige na polici, koji se razlikovao od inventarnog broja. Iako je bilo planirano unošenje građe i u specijalni bibliotečki program „ZAKI“ to nije realizovano u prvoj fazi jer nisu bili dogovoreni svi detalji vezani za održavanje ovog programa (program je rađen u Zagrebu), a ni Knjižnica nije imala obezbijedenu internet-konekciju. Obrada knjiga mlađih od 1901. godine, katalogizacija, lijepljenje vinjeta i unošenje podataka u program „ZAKI“ urađeno je u Fazi II. Time je ova knjižnica, nakon više od jednog stoljeća postojanja i djelovanja skoro inkognito, iza samostanskih zidova, bez odgovarajućeg stručnog organizovanja i kadra, konačno dobila stručno uređenje po mjeri ustanove u čijim njedrima je i iznikla. Brigu o knjižnici do upošljavanja stručnog radnika preuzeo je jedan od fratara (fra Perica), koji je uzeo sebi u zadatak i da krasnopisom prepíše inventarne podatke iz računarskog programa u pisanu knjigu inventara.⁴

Zaključak

U ovom članku dali smo samo najznačajnije podatke o knjižnici Franjevačkog samostana u Tolisi. U dostupnoj literaturi koja tematizira historiju biblioteka u Bosni i Hercegovini o knjižnici ovog samostana dosada je nedovoljno pisano, tako da ovaj kratki rad predstavlja, zapravo, mali prilog historiji bibliotekarstva u Bosni i Hercegovini, i to onom njenom segmentu koji se bavi proučavanjem razvoja posebne vrste specijalnih biblioteka – biblioteka vjerskih zajednica. U radu su spomenuti izuzetno vrijedni i raritetni fondovi sa kojima raspolaže ova knjižnica. Neke od starih knjiga koje čuva ova knjižnica predstavljaju zajedničko kulturno dobro svih naroda koji žive na ovim prostorima, kao što je spomenuti Rječnik arapsko-perzijsko-turško-latinski (Vienae, 1780. godine), koji je jedini u potpunosti sačuvan primjerak u Bosni i Hercegovini. Međutim, ova knjižnica, iako stara skoro dvije stotine godina, tek je prije nekoliko godina stručno organizovana, što se ima zahvaliti vrijednim studentima in-

formatologije iz Osijeka, koji su tokom svoje stručne terenske prakse 2010. i 2011. godine stručno obradili i ustrojili ovu izuzetno vrijednu knjižnicu, o kojoj se dosada veoma malo znalo.

Literatura

Feldvari, Kristina. Balog, Kornelija Petr. Bugarski, Marija. Projekat uređenja knjižnice franjevačkog samostana u Tolisi: iskustvo sa studentske prakse. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4 (2012), Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

Franjevački samostan Tolisa. Dostupno na: http://posavinatour.com/index.php?option=com_content&view=article&id=90&Itemid=140 (Posjećeno 29.10.2014.)

Franjevački samostan u Tolisi. Dostupno na: <http://samostan-tolisa.com/franjevacki-samostan-u-tolisi/> (Posjećeno 29.10.2014.)

Župa Uznesenja Marijina Franjevačkog samostana i Muzeja „Vrata Bosne“: turistička monografija. Odžak: Turistička zajednica Županije Posavske; Orašje: Franjevački samostan u Tolisi, 2013.

***

Mr. sc. Senad Čeliković (Tuzla, 1979), je magistar bibliotekarskih nauka. Radi u Univerzitetnoj biblioteci Univerziteta u Tuzli, na Odjeljenju Ekonomskog fakulteta kao voditelj odjeljenja. Autor je nekoliko članaka iz oblasti bibliotekarstva kao i iz nekih drugih oblasti. Učestvovao je na više konferencija i seminara iz oblasti bibliotekarstva. Kulturna historija, historija biblioteka, mjesto i uloga biblioteka u 21. stoljeću, školske biblioteke neka su od područja naučnog i stručnog interesa ovog autora.

***

Senad Čeliković (Tuzla, 1979) holds MA degree in library science. He works at the Library of Tuzla University, in the Department of Economics faculty as head of department. He is an author of several articles in the field of library science as well as some other spheres. He has participated in several conferences and seminars in the field of librarianship. Cultural history, the history of libraries and the role of libraries in the 21st century, school libraries are some of the spheres of the author's scientific and professional interests.

4 Usp. Feldvari, Kristina. Balog, Kornelija Petr. Bugarski, Marija. **Projekat uređenja knjižnice franjevačkog samostana u Tolisi:** iskustvo sa studentske prakse. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4 (2012), Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012., str. 53 – 56.